

"איפה...?" ~ אבלות חורבן בזמנינו

ליל תשעה באב תשס"ט

#1 בראשית פרק ג - ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעיניו ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל: ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירמם הם ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגרת: וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך בגן לרוח היום ויתחבא האדם ואשתו מפני ה' אלקים בתוך עץ הגן: ויקרא ה' אלקים אל האדם ויאמר לו איפה:

#2 סוכה מא. - "ציון היא דורש אין לה" מכלל דבעי דרישה

#3 שו"ע או"ח א:ג - ראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג על חורבן בית המקדש

#4 מס' שבת לא. - אמר רבא: בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו: נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, עסקת בפריה ורביה, צפית לישועה, פלפלת בחכמה, הבנת דבר מתוך דבר? ואפילו הכי אי יראת ה' היא אוצרו אין, אי לא לא.

#5 מסילת ישרים פרק יט - ועל זה אמרו (זהר כי תצא): איזהו חסיד המתחסד עם קונו. והנה החסיד כזה מלבד העבודה שהוא עובד במעשה מצותיו על הכונה הזאת, הנה ודאי צריך שיצטער תמיד צער ממש על הגלות ועל החורבן, מצד מה שזה גורם מיעוט כביכול לכבודו ית', ויתאוה לגאולה לפי שבה יהיה עילוי לכבוד השם יתברך, והוא מה שכתב התדב"א שהבאנו למעלה, ומתאוה ומיצר לכבוד ירושלים וכו', ויתפלל תמיד על גאולת בני ישראל והשבת כבוד שמים לעילוי...ועל העדר זה הדבר התרעם הנביא (ישעיה נט) וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע, ואמר (שם סג) ואביט ואין עוזר ואשתומם ואין סומך, ואמר (ירמיה ל) ציון היא דורש אין לה, ופי' ז"ל מכלל דבעיא דרישה. הרי כאן שחייבים אנחנו בזה, ואין לנו ליפטר מפני מיעוט כחנו

#6 ס' פלא יועץ ערך אבילות אבלות על חרבן בית המקדש הוא דבר התלוי במעשה ובפרט בזמן בין המצרים ביום ובלילה לתן אפר במקום הנחת תפלין ולישב אצל המזוזה ולומר סדר תקון חצות אמןם לא המעשה הוא העקר רק צריך להיות עין במר בוכה ולב נשבר ונדכה פאבל אם קודר יאנח בשברון מתנים על צער השמים.

והכל לפי הידיעה ולפי רב האהבה ולפי זכות הנשמה והן אמת כי דלוננו מאד ואין אתנו יודע מה חסרנו ומה אבדנו ומה גרמנו בעוונותינו הרבים ומהו גלות השכינה ועד היכן מגיע צערה וצער העליונים והתחתונים על זה ידונו כל הדוים מפל מקום כל אדם אינו חייב אלא כשעורו ויציר בעצמו פאלו אמו חגורת שק לזכשת שחורים ומתעטפת שחורים צועקת מרה קול ברמה מנהמת פיונה מה הלשון אומרת. קלני מראשי קלני מזרועי בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי (ישעיה ב) וכזאת וכזאת החי יתן אל לבו דברים הממררים את הלב וישפך את נפשו בקול יללה אולי יזכה ויראה בנחמת ציון ובבגין בית מקדשינו ותפארתינו שיפנה במהרה בימינו אמן.

#7 ספר הכוזרי מאמר ב כג. - אמר הכוזרי: אם כן אתה מקצר בחובת תורתך, שאין אתה משים מגמתך המקום הזה ותשימנו בית חייך ומותך, ואתה אומר: "רחם על ציון כי היא בית חיינו", ותאמין כי השכינה שבה אליו, ואלו לא היה לה מעלה אלא התמדת השכינה בה באורך תתי"ק שנה היה מן הדין שתכספנה הנפשות היקרות לה ותזכנה בה, כאשר יקרה אותנו במקומות הנביאים והחסידים, כל שכן היא שהיא שער השמים. וכבר הסכימו כל האומות על זה. הנוצרים אומרים, שהנפשות נקבצות אליה וממנה מעלין אותן אל השמים, והישמעאלים אומרים, כי היא מקום עליית הנביאים אל השמים, ושהיא מקום מעמד יום הדין, והוא לכל מקום כונה וחג. **אני רואה, שהשתחיתך וכריעתך נגדה חונף, או מנהג מבלתי כונה,** וכבר היו אבותיכם הראשונים בוחרים לדור בה יותר מכל מקומות מולדתם, ובוחרים הגרות בה יותר משהיו אזרחים במקומותם. כל זה עם שלא היתה בעת ההיא נראית השכינה בה, אבל היתה מלאה זמה וע"ז, ועם כל זה לא היתה להם תאוה אלא לעמוד בה, ושלא לצאת ממנה בעתות הרעב אלא במצות האלקים, והיו מבקשים לנשוא עצמותם אליה. אמר החבר: הובשתני מלך כוזר, והעון הזה הוא אשר מנענו מהשלמת מה שיעדנו בו האלקים בבית שני, כמה שאמר: (זכריה ב:יד) "רני ושמחי בת ציון", כי כבר היה הענין האלקי מזומן לחול כאשר בתחלה אילו היו מסכימים כלם לשוב בנפש חפצה, אבל שבו מקצתם ונשאר רובם וגדוליהם בבבל רוצים בגלות ובעבודה שלא יפרדו ממשכנותיהם ועניניהם, ושמא על זה אמר שלמה: (שיר השירים ה:ב) "אני ישנה ולבי ער", כנה הגלות בשינה והלב הער התמדת הנבואה ביניהם. "קול דודי דופק", קריאת האלקים לשוב. "שראשי נמלא טל", על השכינה שיצאה מצללי המקדש, ומה שאמר: "פשטתי את כתנתיי", על עצלותם לשוב. "דודי שלח ידו מן החור", על עזרא שהיה פוצר בהם ונחמיה והנביאים, עד שהודו קצתם לשוב הודאה בלתי גמורה, ונתן להם כמצפון לבם, ובאו הענינים מקוצרים מפני קצורם, **כי הענין האלקי איננו חל על האיש אלא כפי הזדמנותו לו אם מעט מעט ואם הרבה הרבה.** ואילו היינו מזדמנים לקראת אלקי אבותינו בלבב שלם ובנפש חפצה, היינו פוגעים ממנו מה שפגעו אבותינו במצרים. ואין דבורנו: השתחוה להר קדשו, והשתחוה להדום רגליו, והמחזיר שכינתו לציון וזולת זה, אלא כצפוף הזרזיר, שאין אנחנו חושבים על מה שנאמר בזה וזולתו, כאשר אמרת מלך כוזר.

ונחזור לראשונות, למה שכתבתי למעלה, שכל המכות שלקינו הוא רק לעורר אותנו לשוב לארצנו הקדושה. ושמעתי בזה דבר נאה משמו של רבינו איש אלקים, הגאון הקדוש ר' בונים מפשיסחא¹⁸², בפסוק "משכני אחריו נרצה"¹⁸³, דביארו כך: דהנה בקניית בהמה יש שני מיני משיכה¹⁸⁴, האחד – קורא אותה והיא הולכת אחריו, והשני – הכישה במקל ורצה לפניו. בכל אחד מאלו שני המינים הוא קונה אותה במשיכה, רק החילוק באלו שני המינים הוא, דבמין הראשון – דהמשיכה היא בדרך קריאה – הבעל בית הולך לפניו והבהמה אחריו, ובמין השני – דהמשיכה היא בהכשת מקל – אז הבהמה הולכת לפניו והבעל הבית הוא מאחריה. ואיזה משיכה עדיפה לבהמה – ודאי המשיכה בדרך קריאה, דאין לבהמה שום כאב, משא"כ המשיכה דהיא דרך הכאה – כואב לה וסובלת יסורי ההכאה. כן אנחנו לפני הקב"ה בענין קריאתנו לשוב לארץ ישראל. דאם נשמע לקול הקורא אותנו בשם הקב"ה לשוב לארץ ישראל, אז נהיה בבחינת משיכה דקורא אותה והולכת אחריו, ולא נסכול שום צער ושום הכאות אלא נלך מרצוננו הטוב בלי איזה הכרח מבחור, והי"ת ילך לפנינו ואנו אחריו. משא"כ אם לא נשום לבנו לשוב לארצנו מעצמינו, אלא נמתין עד שיבא המקל ויכה אותנו, אז תהיה המשיכה בבחינת הכישה במקל ורצה לפניו, ונסכול כאכיס ויסורים של המקל מאויבינו, עד שהם יכריחו אותנו לרץ לפניו יתברך לארץ ישראל. וזה שאנו אומרים לפני הי"ת "משכני אחריו נרצה"¹⁸³ – היינו, שקנה אותנו בקנין משיכה כזה ש"אחריו נרצה", בבחינת קורא לה והיא הולכת אחריו, שתן בלבנו להמשך אחריו לשוב לארצנו הקדושה ע"י קריאתך לחוד, שאתה קורא אותנו ע"י צדיקי הדור שקוראים אותנו בשמך לשוב לאחוזת אבותינו, ולא תקנה אותנו במשיכת המקל – שלא יהיה ברצוננו לשוב ורק המקל יכריחונו לשוב. דאז צריך ריצה לפניו, שאנחנו נהיה לפניך ואתה אחרינו. עכ"ד, ודפח"ח.

#9 שיר השירים רבה פרשה א' - ...הוי נגילה ונשמחה בך, למטרונה שהלך המלך בעלה ובניה וחתניה למדינת הים, ובאו ואמרו לה באו בניך אמרה מה איכפת לי תשמחנה כלותי, כיון שבאו חתניה אמרו לה באו חתניך אמרה מה איכפת לי תשמחנה בנותי, אמרו לה בא המלך בעליך אמרה האי חדותא שלימה חדו על חדו, כך לעתיד לבא באין הנביאים ואומרים לירושלים (ישעיה ס) בניך מרחוק יבואו והיא אומרת להם מה איכפת לי (שם) ובנותיך על צד תאמנה אמרה מה איכפת לי, כיון שאמרו לה (זכריה ט) הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע אמרה הא חדותא שלימה דכתיב (שם) גילי מאד בת ציון וכתיב (שם ב) רני ושמחי בת ציון באותה שעה היא אומרת (ישעיה סא) שוש אשיש בה' תגל נפשי באלקי.

#10 ס' אבלות החורבן עמ' 30

מלבד האמור, נראה שדווקא בתקופתנו יש להצטער משנה צער על החורבן, משום שהיתה לנו שעת רצון והארת פניו יתברך, והנה עברו כבר שנים רבות שהעיר ירושלים בידיים יהודיות והבית עדיין לא הוקם, ושומה עלינו להרהר שמא בעונותינו הוחמצה ההזדמנות שניתנה לנו ועל כך יש להצטער ביותר. ונראה שזו כונת הגמרא בדרך רמז: "שלוש משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי ואומר אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין אומות העולם (ברכות ג' א)". "הלילה" מרמז לגלות, "המשמרות" הם תקופות היסטוריות שבהם חלו מאורעות ששינו את פני התקופה, לפיכך כאשר משמרת נגמרה ועם ישראל לא זכו לעשות תשובה הראויה להביא את הגאולה, הרי הקב"ה שואג כארי על החורבן, מפני ששוב הוחמצה הזדמנות. ביותר אמורים הדברים הללו בתקופתנו שהיתה בה הארת פנים גדולה, ולאחר הכל נשאר המצב כבתחילה, הרי יש להצטער מאד על ההזדמנות שאבדה, והרי זה דומה להאמור בשונמית (ראה מלכים ב' פרק ד') שלא היה לה ילד, ונתברכה על ידי הנביא אלישע בבן, וכאשר מת הבן הנוול היא

באה בטענות על אלישע שבזה הגדיל את כאבה ואמרה לו: "הלוא אמרתי לך אל תכזב באמתך". כך אנו שזכינו למאורעות שהיה נדמה כי מהם תצמח גאולת ישראל וכאשר בעונותינו הרבים יצא מה שיצא הרי הכאב גדול בכפליים, לכן יש להרבות באבילות החורבן כדי שנתקן את מעשינו ואז נזכה לגאולה שלמה במהרה בימינו.